
АЛЕКСАНДРОВА Н. М.,
старший викладач,
кафедра іноземних мов,
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана»,
м. Київ

МОДЕЛЬ ВИКЛАДАЧА, ЩО ВОЛОДІЄ УПРАВЛІНСЬКОЮ КУЛЬТУРОЮ

У статті розроблено компетентнісно орієнтовану модель викладача, що володіє управлінською культурою. Аргументовано необхідність побудови психолого-педагогічної підготовки на культурологічну спрямованість з метою формування у майбутніх викладачів економіки управлінсько-педагогічної компетентності як підґрунтя для формування управлінської культури.

Ключові слова: компетентнісно орієнтована модель викладача, моделювання, управлінська культура, психолого-педагогічна підготовка, управлінсько-педагогічна компетентність, компетенції, функції.

В статье разработана компетентносто ориентированная модель преподавателя, который владеет управленческой культурой. Аргументирована необходимость построения психолого-педагогической подготовки будущих преподавателей на культурологическую направленность с целью формирования управленческо-педагогической компетентности как основания для формирования управленческой культуры.

Ключевые слова: компетентносто ориентированная модель преподавателя, моделирование, управленческая культура преподавателя, психолого-педагогическая подготовка, управленческо-педагогическая компетентность, компетенции, функции.

The article deals with the process of designing the lecturer's competence model. The author of the article justifies the necessity of taking into consideration the importance of building the process of professional preparation of future lecturers of economics on the basis of developing their management competence as a ground for managerial culture.

Key words: lecturer's competence model, modeling, lecturer's managerial culture, professional preparation of future lecturers, management competence, competences, functions.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний рівень розвитку цивілізації (виробництва) докорінно змінив погляд роботодавців на особистість майбутнього фахівця, визначальними характеристиками якого мають бути широкий світогляд, критичне мислення, розвинена уява і постійне прагнення до професійного й загальнокультурного самовдосконалення. У зв'язку з цим академік І.Зязюн зазначає: «Якщо раніше вважалося, що витоки підвищення продуктивності праці зумовлюються фізичними можливостями працівника, то у сучасному виробництві основоположним чинником стає його особиста культура» [4, с.24]. З огляду на це методологічною основою сучасної концепції вищої освіти постає культурологічний підхід, який дозволяє проектувати навчання як особистісно зорієнтовану освіту та процес набуття культури.

Як зазначають Є.Бондаревська та І.Зязюн, з «людини освіченої, в людину культурну, ядро якої складає свобода, гуманність, духовність, адаптивність, здатність до самовизначення у світі культури й культурної ідентифікації, прагнення до життєтворчості, самоствердження в усіх сферах її життєдіяльності» [6]. Людина, на думку дослідників, розвивається шляхом освоєння нею культури як системи цінностей і одночасно стає творцем нових елементів культури, тобто від-

бувається становлення індивіда як творчої особистості. Освічена людина, на думку В.Розіна, — це «не тільки фахівець і не тільки особистість, а саме людина культурна і підготовлена до життя, до змін способу життя, до зміни своїх уявлень, світоглядів, світовідчуття; освічена людина є культурною в тому сенсі, що приймає і розуміє інші культурні позиції і цінність не тільки з позиції власної незалежності, але і чужої» [8, с.46].

Розгляд психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів економіки в економічному університеті з урахуванням вимог культурологічного підходу потребує усвідомлення того, що головним системоутворювальним чинником становлення викладача є формування його управлінської культури, яка є складовою його професійно-педагогічної культури. Тому основою розробки змісту, технологій, організаційних форм психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів економіки має стати концепція формування управлінської культури. Це зумовлено тим, що у сучасних умовах конкурентоспроможним ресурсом діяльності викладача є не стільки спеціальні знання, технології навчання та виховання, скільки загальна і професійно-педагогічна культура, яка забезпечує особистісний розвиток, вихід за межі нормативної діяльності, здатність створювати і передавати цінності.

Отже, постає питання розробки певного стандарту, моделі майбутнього викладача, яка б охоплювала як компетентнісні, так і культурологічні вимоги до особистості майбутнього викладача.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі знаходимо низку міркувань щодо різновидів моделі фахівця. Дослідження у цій галузі пов'язані з іменами Е.Зеєра, Є.Іванова, С.Климова, А.Маркової, В. Пилипенко, Г.Суходольського, Н.Тализіної. Більшість із цих авторів досліджують структуру професіографічної моделі фахівця. Дослідники зазначають, що для такого виду моделі характерні дві складові: професійні знання і особистісні якості. У професійно-кваліфікаційній характеристиці, як різновиди моделі фахівця, відображено зазвичай види його професійної діяльності, функції, якості, знання і вміння. Такі моделі необхідні в основному для підбору кадрів, їх атестації, програм підготовки і перепідготовки.

Формулювання цілей статті. Мета даної статті полягає у розробці та обґрунтуванні складових моделі викладача економіки, що володіє управлінською культурою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування у студентів управлінської культури ми розглядаємо як системний та керований процес, який представляє собою взаємозв'язок цілей, змісту, методів, засобів та досягнутих результатів. Побудова моделі формування управлінської культури у студентів, як зазначає Н.Тализіна, потребує, насамперед, побудови моделі викладача [9].

На думку В.Шадрікова, модель фахівця — це опис того, до виконання яких функцій він має бути підготовлений і якими якостями володіти

[10,с.28]. Якщо говорити про модель викладача, то можна розглядати її як описову характеристику випускника університету, здатного розв'язувати професійно-педагогічні завдання. Ми поділяємо думку дослідників, які розглядають модель викладача як: ідеал, до якого потрібно прагнути у процесі підготовки (О. Поздняков); опис видів діяльності, функцій, до виконання яких фахівець повинен бути підготовленим (Л.Васильченко); перелік якостей, якими він має володіти (В.Сидоренко). Модель викладача, на нашу думку, є системоутворювальним чинником для відбору змісту освіти та форм його реалізації у навчальному процесі.

В основу процесу моделювання покладена ідея дослідження об'єктів якогось явища або процесу з метою його пізнання для визначення або покращання його характеристик, раціоналізації способів їх побудови та управління ними [10].

Ми погоджуємося з дослідниками, що педагогічний аспект моделювання полягає у можливості визначити актуальні та перспективні завдання навчально-виховного процесу, науково обґрунтувати умови можливого зближення між імовірними, очікуваними і бажаними змінами об'єкта, який вивчається.

Отже, з аналізу літератури ми можемо зробити висновок, що моделювання — це метод пізнання та дослідження певного явища за допомогою моделі схематичного зображення всіх складових цього процесу.

Діючі у нашій країні стандарти професійної і, зокрема педагогічної освіти, побудовані на базі кваліфікаційної моделі фахівця. За останнє десятиліття набуває розповсюдження тенденція переходу від кваліфікаційної моделі фахівця до компетент-

нісної. На нашу думку, звернення до оцінки якості освіти через компетентність та компетенції означає, що освіта тісно пов'язана з об'єктом і предметом праці майбутнього фахівця. Отже, узагальнена компетентнісна модель викладача економіки, на наше переконання, є складною системою, що відображає предметну галузь і властивості суб'єкта педагогічного процесу.

Звернення до моделювання фахівця як одного із засобів проектування кінцевого результату навчання (професійної підготовки) дозволяє узгодити кінцеві цілі всіх учасників освітнього процесу. У загальному вигляді компетентнісна модель викладача економіки представляє собою певний до-

кумент, який містить відповідний його фаховій підготовці перелік необхідних знань, умінь і навичок (компетенцій) та якостей, якими він має оволодіти, для того щоб ефективно й успішно займатися професійно-педагогічною діяльністю. Модель викладача, яка представлена переліком відповідних управлінсько-педагогічних компетенцій, буде виконувати у нашому дослідженні функцію еталону якості підготовки майбутніх викладачів економіки в економічному університеті.

Розроблена нами компетентнісно орієнтована модель викладача, який володіє сформованою управлінською культурою, в узагальненому вигляді представлена на рисунку (див. рис 1).

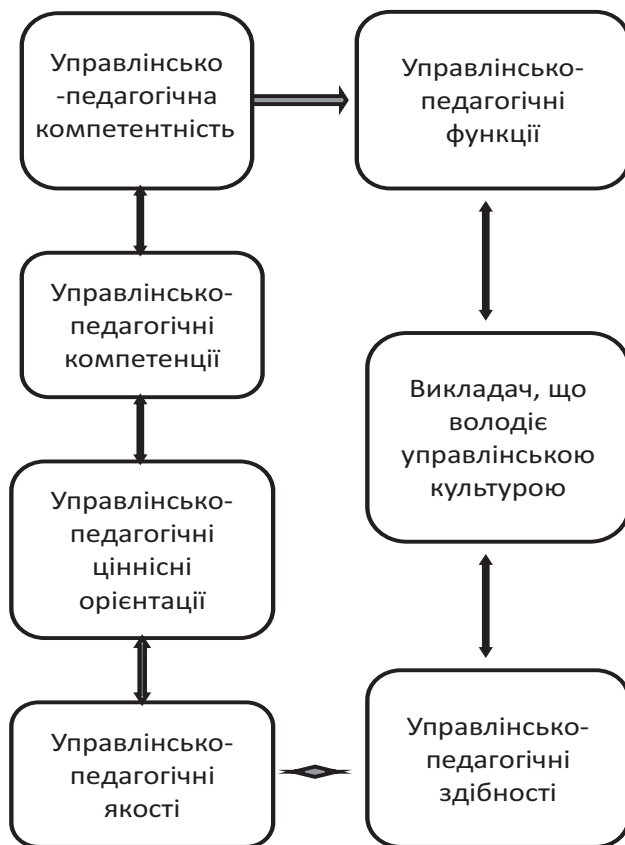

Рис. 1. Модель викладача, що володіє управлінською культурою

Розглянемо детальніше запропоновані складові моделі.

Управлінсько-педагогічні функції. Професійна діяльність викладача вищої школи носить багатоаспектний характер, вона охоплює науково-дослідницькі пошуки, суто викладацьку діяльність, методичну роботу, виховний та організаційний вплив на студентство, а також професійне та особистісне самовдосконалення упродовж всього життя.

Роль викладача у навчальному процесі полягає у тому, що він є насамперед організатором і керівником навчально-пізнавальної діяльності студентів, створює умови для їхнього професійного та особистісного самовдосконалення. Головне завдання викладача, як зазначає Т.Равчина, організувати процес, але не як підготовку навчальних матеріалів і викладання наукової інформації, а як застосування різноманітних видів навчально-пізнавальної діяльності, до яких залучений кожен студент, і у процесі яких він має змогу виконувати для себе наукові відкриття, доходити до самостійних висновків, набувати пізнавальний досвід [7].

Отже управлінсько-педагогічна діяльність викладача — це цілеспрямована і активна його взаємодія з суб'єктами навчального процесу, яка спрямована на гармонійний особистісний та професійний розвиток тих, хто навчається, а також досягнення поставлених освітніх цілей у процесі реалізації вчителем управлінських функцій. Відповідно, головним завданням викладача в управлінні навчальним процесом, на нашу думку, є оптимізація і підвищення ефективності навчання студентів. Успішність управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів безпосередньо пов'язана з реалізацією ним відповідних управлінських функцій.

Управлінська діяльність учителя є відносно самостійним видом його професійної діяльності, у процесі якої він виконує комплекс управлінських функцій, які забезпечують досягнення педагогічних цілей та завдань освітнього процесу, а саме: діагностико-прогностична, мотиваційно-стимулювальна, організаційно-регулятивна, контрольно-аналітична.

Управлінсько-педагогічна компетентність. Об'єктивна необхідність підвищення ефективності навчально-виховного процесу у вищій школі потребує високого рівня професійної компетентності викладача, здатного критично мислити, приймати рішення й адаптуватися до умов життя. Саме компетентність фахівця у різних сферах (інтелектуальній, громадянсько-правовій, професійній, інформаційній, суспільній) — є передумовою його ефективної професійної діяльності та успішної самореалізації у суспільстві. На нашу думку, справедливим є висновок Л.Азарової про те, що професійна компетентність викладача є аксіологічним (ціннісним) і діяльнісним утворенням особистості, яке проявляється в його готовності до аналізу і вирішення проблем у контексті конкретних ситуацій професійної педагогічної діяльності [1, с.58]. Невід'ємною складовою професійної компетентності педагога, на думку автора, є його управлінська компетентність, яку розуміють як умову успішності управлінсько-педагогічної діяльності й спілкування, яка забезпечується готовністю і здатністю творчо і раціонально підходити до вирішення педагогічних завдань.

Ми погоджуємося з дослідниками (Л.Азарова, Т.Браже), що управлінська компетентність включає в себе комплекс професійних ставлень, управлінсько-педагогічних цінностей, фун-

даментальних (базових) знань, знань навчального менеджменту та навичок (компетенцій), які формують готовність і спроможність особистості вчителя сприймати й адекватно відповідати на професійно-педагогічні потреби [1; 2].

Отже, відповідно до виконуваних викладачем функцій управлінсько-педагогічна компетентність охоплює: компетентності управлінсько-педагогічної діяльності (глобальні, ключові, системні, інструментальні), предметні (спеціальна (в галузі дисциплін «Основи економіки», «психологія діяльності і навчальний менеджмент», «Методика викладання економіки»), методологічна, психолого-педагогічна, інформаційно-технологічна); компетентності педагогічної взаємодії (спеціально-психологічна, соціально-психологічна, організаційно-комунікативна), компетентності самореалізації особистості (ціннісно-смилова, мотиваційна, індивідуально-психологічна).

Управлінсько-педагогічні компетенції. На сьогодні теорія компетентнісного підходу до результату освіти оперує двома поняттями. З одного боку — це поняття «професійна компетентність» як результат професійної підготовки фахівця, з іншого — це «ключова компетенція» як загальний результат освіти. Саме компетенції та компетентність забезпечують взаємозв'язок особистісних якостей індивіда зі сподіваннями і вимогами соціокультурного середовища та забезпечують процес його входження до соціуму (соціалізацію) [3, с.197].

Компетенція сприймається як похідне, вужче від поняття компетентності. Аналіз контексту вживання поняття «компетенції» дозволяє розуміти його як соціально-закріплений освітній результат [5, с.43]. Тобто ком-

петенції можуть бути виведені як реальні вимоги до засвоєння особистістю сукупності знань, способів діяльності, досвіду, ставлень з певної галузі знань, якостей особистості. Знаходимо спробу передати зміст «компетенції» через усталене поняття: «комплекс умінь», «умілість», «готовність до...» [5, с.49].

Отже, компетенція — це сукупність взаємопов'язаних ціннісних орієнтацій, знань, умінь, навичок і досвіду діяльності особистості, необхідних для її здійснення; певні норми, формальні вимоги суспільства до підготовки майбутніх фахівців. Компетентність, у свою чергу, — рівень освіченості, що є інтегративною якістю особистості, що забезпечує здатність вирішувати завдання різного характеру (пізнавальні, ціннісно-орієнтовні, комунікативні, перетворювальні), спираючись на соціальний досвід [3, с.197]. Відтак, управлінсько-педагогічні компетенції включають: компетенції управлінсько-педагогічної діяльності (інформаційно-гностична (дидактико-управлінські знання), функціональна (дидактико-управлінські вміння)); компетенції педагогічної взаємодії (культурологічна, інтеракційна); компетенції самореалізації особистості (соціальна, саморозвитку, інтелектуально-творча).

Компетенції тісно пов'язані з ціннісними орієнтаціями, відповідно модель викладача має включати такі управлінсько-педагогічні ціннісні орієнтації, а саме: загальнопедагогічні (суспільно-соціальні цінності педагогічної професії), особистісно-розвивальні (визнання людини як головної цінності, розвиток інтелектуальних, творчих здібностей), предметно-діяльнісні (предметно-діяльнісні ціннісні орієнтації викладача економіки саморозвиток, самоосвіта).

В ієрархії управлінсько-педагогіч-

них цінностей особливу значущість набувають цінності-якості, які виявляють сутнісні особистісно-професійні характеристики педагогічної діяльності викладача. До складу управлінсько-педагогічних якостей відносять: емоційні (емоційний інтелект, емоційна експресія, асертивність, повага людської гідності, емпатія), вольові (самостійність, наполегливість, цілеспрямованість, організованість, рішучість, сміливість, професійна чесність, вимогливість до себе та інших, самовіддача в роботі), самооцінка (рівень домагань особистості прагнення до успіху, уникнення невдач), якості особистості, які мають прояв у міжособистісних відносинах (поступливість, чуйність, толерантність), досвід особистості (загальножиттєві та професійно важливі знання, вміння, навички, мовлення, організаторські та комунікативні вміння).

Ці якості формуються під впливом відповідних управлінсько-педагогічних здібностей, зокрема таких як: самостійно визначати власні можливості, вдосконалювати знання; долати хвилювання, інтелектуальні, вміння аналізувати і робити висновки, генерувати ідеї, бачити перспективу, ставити і формулювати цілі і завдання, виокремлювати головне, емоційно-позитивно сприймати інших, організаторські, академічні, мовленнєві, креативні, пізнавальні критичне мислення, виразність мови.

Особистісний зміст управлінської діяльності вимагає від викладача достатньої активності, здібностей управляти, регулювати власну поведінку

відповідно до педагогічної ситуації. Саморегуляція як вольовий прояв особистості розкриває природу таких якостей, як ініціативність, самостійність, відповідальність.

Зазначені вище якості та здібності особистості викладача, їх зміст детермінують його моральну поведінку, визначають характер професійних відносин та дій в умовах морального вибору. Продуктивні професійні відносини у поєднанні з якістю діяльності формують не лише професійну, а й управлінську культуру викладача, яка має прояв у культурі професійних трудових відносинах з колегами, партнерських стосунках зі студентами та відповідальності за педагогічну діяльність.

Висновки. Отже, розроблена нами модель викладача, що володіє управлінською культурою, постає як певний стандарт, який визначає напрями психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів економіки в економічному університеті. У майбутніх викладачів мають бути сформована управлінсько-педагогічна компетентність на основі відповідних компетенцій, ціннісних орієнтацій, якостей і здібностей, на основі чого, в свою чергу, буде сформована управлінська культура майбутнього викладача. Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо в аргументації та розробці моделі формування управлінської культури майбутнього викладача економіки в процесі психолого-педагогічної підготовки в економічному університеті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Азарова Л. А. *Формирование управленческой культуры педагога в процессе научно-методической работы: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Азарова Любовь Александровна.* – М. : РГБ, 2005. – 215 с.

2. Браже Т. Г. Развитие общей культуры учителя в системе непрерывного педагогического образования / Браже Т. Г. // *Взаимосвязь общей и профессиональной культуры учителя* / Под ред. Т. Г. Браже. – СПб. : ИОВ РАО, 1992. – 86 с.
3. Бургуни І. В. Конструктивістський підхід до визначення компетентності особистості / Бургуни І. В. // *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології: Збірник наукових праць*, 2011, №1 (4), С. 195–205.
4. Зязюн І. А., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії: Навч. посіб./І.А.Зязюн, Г.М.Сагач.–К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. –302 с.
5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека освітньої політики / Під заг. ред. О.В.Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112с.
6. Отич О. Культурологічна педагогічна парадигма як методологічна основа сучасної освіти // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zbirnik.tihtm.edu.ua/2010_5_ua/21.pdf
7. Равчина Т. Діяльність викладача вищої школи у контексті сучасної філософії освіти // *Вісник Львівського університету. Серія: Педагогічні науки*. 2003, Вип.25. – Ч.3. – С.11-22.
8. Розин В. М. Философия образования: основные темы и направления изучения. // *Философия образования для XXI века*. – М., 1992. – 156с.
9. Талызина Н.Ф. Педагогическая психология. - М.: АСАДЕМІА, 2003. - 288с.
10. Шадриков В.Д. Новая модель специалиста: инновационная подготовка и компетентностный подход / В. Д. Шадриков. // *Высшее образование сегодня*. – 2004. – №4. – С. 28–31.